

SAT-2B.313-1-L-15

THE LEGAL CAPACITY OF MINORS – BOUNDARIES AND CHALLENGES

Nikolay Kozhuharov, PhD Student
 Private Law Department, Faculty of Law
 “Angel Kanchev” University of Ruse
 E-mail: nkozuharov@uni-ruse.bg

***Abstract** The paper examines the legal capacity of minors as a limited legal status within civil law. It analyzes the relationship between legal capacity and capacity to act, emphasizing the transitional nature of the position of minors. Theoretical and legislative grounds for the restrictions are discussed, stemming from the need both to protect the interests of persons who have not reached full maturity and to ensure their gradual inclusion in independent participation in legal relations. The boundaries of legal capacity are outlined – transactions that minors may perform independently and those requiring the consent of parents or guardians. The challenges are also highlighted: the risk of excessive or insufficient protection and the necessity of applying the principle of the “best interests of the child”.*

Keywords: minors, legal capacity, limited capacity, civil law, guardianship, best interests of the child, legal restrictions

ВЪВЕДЕНИЕ

Проблематиката на правосубектността и нейните отделни елементи заема централно място в общата теория на правото, тъй като чрез нея се изяснява кои лица, при какви условия и в какви граници могат да участват в правното регулиране. В този смисъл въпросите за правоспособността, дееспособността и деликтоспособността не са само отраслови, а притежават общотеоретично значение, доколкото очертават самите предели на личността и нейното функциониране в правния ред.¹⁹⁶

В общата теория на правото правосубектността традиционно се определя като признатата от правния ред възможност дадено лице да бъде носител на субективни права и юридически задължения и да поражда правни последици чрез своето поведение.¹⁹⁷ Тя представлява юридическа категория, която не съществува извън правото, а е резултат от нормативно признание и регламентация. Именно поради това съдържанието и границите на правосубектността са пряко зависими от ценностите, целите и принципите, възприети от съответния правен ред.

В рамките на тази общотеоретична конструкция дееспособността се разглежда като динамичен елемент на правосубектността, който изразява способността на правния субект чрез собствено волево и правомерно поведение да участва самостоятелно в правния оборот. За разлика от правоспособността, която се характеризира с универсалност и еднаквост за всички физически лица, дееспособността е подложена на диференциация в зависимост от възрастта, психическото състояние и социалната зрялост на лицето.¹⁹⁸

Особено значение в този контекст заема дееспособността на непълнолетните, която в общата теория на правото се възприема като междинен правен статут между пълната недееспособност на малолетните и пълната дееспособност на пълнолетните лица. Този междинен характер не е случаен, а отразява стремежа на правото да постигне баланс между две конкуриращи се цели: от една страна – необходимостта от закрила на лица, които не са достигнали пълна физическа, интелектуална и

¹⁹⁶ Вж. Ташев, Р. Обща теория на правото.

¹⁹⁷ Стефанов, Г. Теми за държавен изпит по гражданскоправни науки. В. Търново: АБАГАР, 2021

¹⁹⁸ Вълчев, Даниел. Лекции по обща теория на правото. София: Сиела, 2019

волева зрелост, а от друга – потребността от постепенното им приобщаване към самостоятелно участие в правния и стопанския живот¹⁹⁹.

Ето защо изследването на дееспособността на непълнолетните не може да се ограничи единствено до позитивноправен анализ, а изисква общотеоретичен подход, който да разкрие философските и нормативните основи на ограниченията, наложени от правото. Именно в рамките на общата теория на правото се поставят въпросите за границите на юридическата автономия, за съотношението между свобода и закрила, както и за ролята на държавата и семейството при формирането на правната личност на индивида.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В българското гражданско право основната нормативна уредба на правосубектността и нейните елементи се съдържа в Закона за лицата и семейството, който и до днес запазва значението си като базов нормативен акт в регулирането на статута на физическите лица. Законът въвежда ясна възрастова граница, въз основа на която се определя обемът на дееспособността и формите на участие на лицата в правния оборот.

Съгласно чл. 1 ЗЛС всяко лице от момента на раждането си придобива способността да бъде носител на права и задължения, с което законодателят изрично утвърждава принципа за универсалност на правоспособността.²⁰⁰ Тази разпоредба има фундаментално значение, тъй като поставя правоспособността извън всякакви условия, свързани с възраст, зрялост или социален статус, и я отличава рязко от дееспособността като самостоятелен правен институт.

За разлика от правоспособността, дееспособността е предмет на възрастова и функционална диференциация, която намира израз именно в разпоредбите на чл. 2–4 ЗЛС. Законът приема, че с навършване на 18-годишна възраст лицата стават пълнолетни и напълно способни чрез своите действия да придобиват права и да поемат задължения, което маркира достигането на пълна дееспособност.²⁰¹

Особен интерес за целите на настоящото изследване представлява уредбата на дееспособността на непълнолетните, която законодателят определя като ограничена. Съгласно чл. 4 ЗЛС лицата от 14 до 18-годишна възраст извършват правни действия със съгласието на своите родители или попечители. Същевременно законът допуска определени изключения, като предоставя на непълнолетните възможността самостоятелно да сключват обикновени дребни сделки за задоволяване на текущите си нужди, както и да се разпореждат с това, което са придобили със своя труд.²⁰²

Тази законодателна рамка ясно разкрива междинния характер на дееспособността на непълнолетните, която се намира между пълната недееспособност на малолетните и пълната дееспособност на пълнолетните лица. От една страна, правният ред признава необходимостта от закрила на непълнолетните като лица, които не са достигнали пълна интелектуална и волева зрелост. От друга страна, чрез изрично предвидените изключения законът създава условия за постепенното им приобщаване към самостоятелно участие в гражданския оборот.

В този смисъл уредбата на дееспособността в Закона за лицата и семейството не може да се възприема единствено като рестриктивна. Тя има и възпитателна и подготвителна функция, доколкото цели да развие у непълнолетните чувство за правна отговорност и автономия, без да ги излага на прекомерни рискове. Именно този баланс между защита и автономия поставя редица

¹⁹⁹ Вълчева-Куманова, Е. Институционализиране на правата на децата чрез отмерване на правнорелевантна закрила. Русе, Академично издателство "Русенски университет", 2022, стр. 35-58

²⁰⁰ Чл. 1 от Закона за лицата и семейството, обн. ДВ, бр. 182 от 9.08.1949 г., посл. изм. ДВ, бр. 120 от 29.12.2002 г.

²⁰¹ Чл. 2 ЗЛС.

²⁰² Чл. 4 ЗЛС; вж. също Вълчев, Д. Лекции по обща теория на правото. С.: Сиела, 2019

теоретични и практически въпроси, които обуславят необходимостта от по-задълбочен анализ на границите и предизвикателствата на ограничената дееспособност.

Една от най-съществените и практически значими прояви на ограничената дееспособност на непълнолетните е уредената в чл. 4, ал. 2 ЗЛС възможност те самостоятелно да се разпореждат с това, което са придобили със своя труд. Тази хипотеза представлява изключение от общия режим на ограничена дееспособност и изразява тенденцията на законодателя да признае повишена степен на правна автономия в случаите, когато непълнолетният демонстрира фактическа и социална зрялост чрез участие в трудова или сходна дейност.

В съвременната правна доктрина се подчертава, че понятието „придобито с труда“ следва да се тълкува функционално, а не формално. Както аргументират някои автори, за приложението на изключението по чл. 4, ал. 2 ЗЛС е без значение конкретният правен източник на дохода, стига придобиването да е резултат от личния труд на непълнолетния – независимо дали той се реализира по силата на договор, конкурс, спортно състезание или дори чрез осъдително съдебно решение вследствие на неизпълнение от страна на контрахента.²⁰³

Особен интерес представлява и въпросът за трансформацията на придобитото с труда имущество. В литературата е застъпено разбирането, че последващо придобитото срещу първоначалния резултат от труда (например парични средства, получени от продажба на изработена вещ или произведение на изкуството) също следва да се квалифицира като „придобито с труда“ по смисъла на чл. 4, ал. 2 ЗЛС. Това тълкуване е убедително, тъй като противното би довело до неоправдано стесняване на изключението и би обезсмислило самата му *ratio legis*.²⁰⁴

В същото време анализът на тази хипотеза разкрива и границите на разширената дееспособност. Основателно се набляга на това, че когато разпореждането с придобитото от труда имущество попада и в приложното поле на чл. 130, ал. 3 СК, не може да се говори за дерогация на съдебния контрол. Напротив, в тези случаи е налице кумулиране на изискванията, при което непълнолетният може да действа самостоятелно, но следва да получи разрешение от съда.²⁰⁵ Този подход отразява стремежа на правото да съчетае автономията на непълнолетния с допълнителни гаранции за защита на неговия интерес при сделки с по-висока имуществена стойност или риск.

Разглежданата уредба ясно илюстрира двойствената функция на ограничената дееспособност – от една страна, тя е защитен механизъм, насочен към предотвратяване на неблагоприятни последици от прибързани или неразумни действия, а от друга – инструмент за постепенно изграждане на правна самостоятелност. Именно в тази зона на напрежение между закрила и автономия възникват редица практически и теоретични предизвикателства, които поставят въпроса дали действащата нормативна рамка винаги успява да постигне оптимален баланс в светлината на принципа за най-добрия интерес на детето.

Въпросът за дееспособността на непълнолетните не се изчерпва с тяхното участие в материалноправните отношения.²⁰⁶ Съществено значение има и процесуалната дееспособност, чрез която се определя възможността на лицето самостоятелно да защитава своите права и законни интереси пред съда. Уредбата на този въпрос в Гражданския процесуален кодекс разкрива допълнителни аспекти на правния статут на непълнолетните и потвърждава междинния характер на тяхната дееспособност.

Съгласно чл. 28, ал. 1 ГПК дееспособните физически лица извършват съдопроизводствените действия лично, което представлява общото правило за процесуалната дееспособност. За непълнолетните законодателят възприема по-нюансиран подход. По силата на чл. 28, ал. 2 ГПК те извършват съдопроизводствените действия лично, но със съгласието на своите родители или

²⁰³ Недев, Д. По повод сделките, с които непълнолетните разполагат с това, което са придобили с труда си, доклад, изнесен на Юбилейната конференция на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, 19–20.09.2017 г.

²⁰⁴ Пак там; срв. чл. 4, ал. 2 ЗЛС.

²⁰⁵ Недев, Д., цит. съч.; чл. 130, ал. 3 СК.

²⁰⁶ Куманова, Е. Rights as experiences. IN: Научни трудове на Русенски университет, том 58, 2019, pp. 10-16.

попечители, като по този начин се възпроизвежда основният модел на ограничена дееспособност, познат от материалното право.²⁰⁷

Особено значение за настоящото изследване има разпоредбата на чл. 28, ал. 3 ГПК, която предвижда, че непълнолетните могат да водят делата си лично по спорове, произтичащи от трудови правоотношения или от сделки по чл. 4, ал. 2 ЗЛС. Тази норма въвежда изрично изключение от общия режим на процесуална ограничена дееспособност и признава на непълнолетните самостоятелна процесуална легитимация в случаите, в които материалното право вече им е предоставило разширена автономия.²⁰⁸

Така законодателят свързва материалната и процесуалната дееспособност, като признава, че ако непълнолетният е способен самостоятелно да сключи определени сделки или да упражнява трудова дейност, той следва да разполага и с процесуалните средства за защита на правата, произтичащи от тези правоотношения. В този смисъл процесуалната дееспособност функционира като рефлекс на материалната дееспособност, а не като изолирана правна категория.

Тази законодателна техника е особено показателна за баланса между закрила и автономия. От една страна, запазването на общото правило за участие със съгласие на родители или попечители цели да предпази непълнолетните от неблагоприятни процесуални последици. От друга страна, изключението по чл. 28, ал. 3 ГПК отразява разбирането, че прекомерната закрила би могла да се превърне в препятствие за ефективното упражняване на вече признати материални права. В този смисъл процесуалната уредба допълва и доразвива концепцията за ограничената дееспособност, като я адаптира към нуждите на реалния правен оборот и съдебната практика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изследването на дееспособността на непълнолетните разкрива един от най-деликатните и динамични баланси, които правото се стреми да постигне – този между необходимостта от закрила на лица, които не са достигнали пълна физическа, интелектуална и волева зрелост, и потребността от постепенното им приобщаване към самостоятелно участие в правния и стопанския живот. В този смисъл ограничената дееспособност не представлява просто редукция на правната автономия, а специфичен правен статут с преходен характер, насочен към изграждане на отговорна и зряла правна личност.

Анализът на общотеоретичните основания и действащата нормативна уредба показва, че българското право възприема последователен модел на диференциация на дееспособността въз основа на възрастта и степента на социална зрелост на лицето. Законът за лицата и семейството ясно очертава границите на този модел, като съчетава общото правило за попечителско съдействие с изрично предвидени изключения, които признават повишена автономия на непълнолетните в определени хипотези. Тези изключения, сред които особено място заема възможността за разпореждане с придобитото от труда на непълнолетния, имат съществено практическо значение и отразяват променените социални и икономически реалности.

Включването на процесуалноправния аспект допълнително потвърждава междинния характер на дееспособността на непълнолетните. Разпоредбата на чл. 28, ал. 3 ГПК демонстрира стремежа на законодателя да осигури ефективна защита на правата, които вече са признати в материалното право, като предостави на непълнолетните самостоятелна процесуална легитимация в строго определени случаи. Така се постига по-висока степен на съгласуваност между материалната и процесуалната дееспособност, което е предпоставка за реално, а не формално упражняване на правата.

Наред с положителните страни на действащата уредба, анализът разкрива и редица предизвикателства. Сред тях се открояват рискът от прекомерна закрила, която би могла да обезсмисли признатата автономия, както и опасността от недостатъчна защита при сделки с

²⁰⁷ Чл. 28, ал. 1 и 2 от Гражданския процесуален кодекс.

²⁰⁸ Чл. 28, ал. 3 ГПК; срв. чл. 4, ал. 2 ЗЛС; вж. и Недев, Д., По повод сделките, с които непълнолетните разполагат с това, което са придобили с труда си, цит. съч.

повишен имуществен или правен риск. Именно в тази зона на напрежение принципът за „най-добрия интерес на детето“ следва да служи като водещ критерий при тълкуването и прилагането на нормите, свързани с дееспособността на непълнолетните.

В заключение може да се обобщи, че уредбата на дееспособността на непълнолетните в българското право представлява резултат от целенасочено търсене на баланс между свобода и закрила. Този баланс обаче не е статичен и изисква постоянно доктринално и законодателно осмисляне с оглед на развитието на обществото и новите форми на участие на непълнолетните в правния оборот. Само по този начин ограничената дееспособност може да изпълни своята основна функция – да бъде инструмент за защита, но и средство за изграждане на правна автономия, съобразена с интересите и развитието на детето.

REFERENCES

I. Нормативни актове

Конституция на Република България, обн. ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., в сила от 13.07.1991 г., изм. и доп., бр. 85 от 26.09.2003 г., бр. 18 от 25.02.2005 г., бр. 27 от 31.03.2006 г., бр. 78 от 26.09.2006 г. (Решение № 7 на Конституционния съд от 2006 г.), бр. 12 от 6.02.2007 г., бр. 100 от 18.12.2015 г., бр. 106 от 22.12.2023 г., бр. 66 от 06.08.2024 г. (Решение № 13 на Конституционния съд от 2024 г.).

Закон за лицата и семейството, обн. ДВ, бр. 182 от 9.08.1949 г., посл. изм. ДВ, бр. 120 от 29.12.2002 г.

Семеен кодекс, обн. ДВ, бр. 47 от 23.06.2009 г., в сила от 01.10.2009 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 115 от 30.12.2025 г.

Граждански процесуален кодекс, обн. ДВ, бр. 59 от 20.07.2007 г., посл. изм. и доп.

Закон за задълженията и договорите, обн. ДВ, бр. 275 от 22.11.1950 г., посл. изм. и доп.

Закон за закрила на детето, обн. ДВ, бр. 48 от 13.06.2000 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 54 от 4.07.2025 г.

II. Учебници и монографии

Вълчев, Даниел. Лекции по обща теория на правото. София: Сиела, 2019.

Ташев, Росен. Обща теория на правото. София: [издателство], [година].

Стефанов, Георги. Теми за държавен изпит по гражданскоправни науки. Велико Търново: АБАГАР, 2021.

III. Научни доклади и статии

Недев, Делян. По повод сделките, с които непълнолетните разполагат с това, което са придобили с труда си. – Доклад, изнесен на Юбилейната конференция на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, 19–20 септември 2017 г.

Вълчева-Куманова, Елица. Институционализиране на правата на децата чрез отмерване на правнорелевантна закрила. Русе, Академично издателство "Русенски университет", 2022, стр. 35-58, ISBN 978-954-712-883-5

Куманова, Елица. Rights as experiences. IN: Научни трудове на Русенски университет, том 58, 2019, pp. 10-16. ISSN 2603-4123